

ПОНЯТТЯ ВІДВЕДЕННЯ, ЯКЕ ПРИПИНЯЄ ЦИВІЛЬНЕ СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО ВИМОГИ КРЕДИТОРА, ЩО РАНІШЕ ВИНИКЛО

Ідеться про відведення, яке припиняє цивільне суб'єктивне право вимоги кредитора, що раніше виникло (правоприпиняюче відведення). При цьому аналізуються такі поняття, як: заміна кредитора або боржника в зобов'язанні, оспорюваність, визнання судом правочину недійсним (із застереженням), розірвання договору, визнання договору неукладеним, відпадіння підстави правочину та припинення зобов'язання.

Постановка проблеми. Правоприпиняючі відведення (*rechtsvernichtende Einwendungen*, *правопогашающие возражения*, *destroy objection*) разом з правоперешкоджаючими відведеннями є одним із різновидів матеріально-правового відведення в цивільному праві, яке пред'являється, точніше – *ex officio* та *ipso jure* застосовується, якщо для цього є підстави, тоді, коли, зокрема, висунення заперечення в ш. с., в основі якого було припущення про можливість пред'явлення правоперешкоджаючого відведення, виявилось невдалим. Тому розгляд їх змісту утворює наступну актуальну проблему після розгляду змісту правоперешкоджаючого відведення (про останнє див. нашу статтю в попередньому випуску Наукового вісника Чернівецького університету).

Стан дослідження проблеми. Я. Шапп визначає правоприпиняюче відведення як негативні "передумови, при наявності яких обґрунтований та такий, що виник через відсутність яких-небудь перешкод, правіж (*Anspruch*) стає недійсним" [1, с. 34] або як такі негативні передумови, за наявності яких обґрунтований та такий, що спочатку виник, правіж припиняється [2, с. 51]. Правіж (рос. *притязание*) в такому разі розуміється не як право на захист [3, с. 127; дет. див., напр.: 4], а як право зажадати від іншої особи дії або утримання від дії (§ 194 німецького ЦК) [див.: 5, с. 37], тобто як право вимоги [про історію утворення поняття див.: 6].

Метою статті є виклад змісту матеріально-правового відведення, яке припиняє цивільне суб'єктивне право вимоги кредитора, що раніше виникло (правоприпиняюче відведення).

Методом обрано структурний аналіз правоприпиняючого відведення як сукупності певного роду обставин, що мають відповідне правове значення. Під відповідним правовим значенням розуміється визнання правопорядком недійсності суб'єктивного права вимоги або здійсності суб'єктивного права заперечення в ш.с. боржника, на основі правоприпиняючих обставин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суб'єктивне право вимоги кредитора, яке раніше виникло, зокрема через те, що у боржника немає правоперешкоджаючого відведення, проте, звичайно, не лише із-за цього, може, тим не менше, бути недійсним з іншої підстави. Це пояснюється тим, що предметне значення цивільно-правового відведення складне, тому включає в себе поряд з поняттям перешкоди, а також поняття припинення. У такому разі йдеться про припинення суб'єктивного права вимоги кредитора. На основі зазначеного можна говорити про синкретичний інститут недійсності суб'єктивного права вимоги кредитора [7, с. 134], який може вважатися іншим синонімічним виразом поняття матеріально-правового відведення в цивільному праві, оскільки двоєдина природа цивільно-правового відведення полягає в тому, що воно є констатацією, з погляду кредитора, недійсності права вимоги, а з погляду боржника, одночасно, – здійсності права заперечення в ш. с.

До правоприпиняючих відведень можна віднести інститути заміни кредитора або боржника в зобов'язанні, оспорюваність, визнання судом правочину недійсним (із застереженням), розірвання договору, визнання договору неукладеним, відпадіння підстави правочину та припинення зобов'язання [пор.: 8, с. 23].

Заміна кредитора або боржника в зобов'язанні. Аналіз цієї справи став одним із стимулів утворення поняття правіжу Б. Віндшайдом у 1856 р. [9, с. 8]. Зрозуміло, що при цьому йдеться про зворотний бік цього поняття, оскільки заміна кредитора (та боржника) в зобов'язанні є одним із видів правоприпиняючого відведення.

Укладення договору цесії чи делегації, так само й як перехід права вимоги в силу закону, не призводить до припинення початкового зобов'язання, проте можуть в кінцевому рахунку стати підставою для захисту первісного кредитора чи боржника. Це буде мати місце, наприклад, у договорі цесії тоді, коли це початкове зобов'язання було в момент відступлення дійсним (ст. 519 ЦК

Україні). Отже, посилання первісного кредитора на дійсність відступленого права вимоги на певний момент може свідчити, що в такому разі йдеться про правоприпиняюче відведення, оскільки в такому разі у нього, як тепер потенційного боржника, є здійснене суб'єктивне право заперечення в ш. с., яке обґрунтоване на підставі відповідної статті, яка може інтерпретуватися як визнання правопорядком умовного припинення участі первісного кредитора у виконанні відступленого права вимоги.

Оспорюваність. Незважаючи на те, що правочин, який оспорується, вважається недійсним за загальним правилом з моменту його вчинення (ч. 1 ст. 236 ЦК України), все ж існують переконливі, хоча й дискусійні, підстави відносити оспорюваність до правоприпиняючих відведень.

Оспорюваність правочину може мати місце внаслідок різного роду підстав, наприклад, помилки (ст. 229 ЦК) та ін. Оспорюваність розглядається в контексті правоприпиняючого, а не правоперешкоджаючого відведення тому, що правочин у такому разі виникає, проте лише в умовний спосіб. Такою умовою є потенційна можливість визнання судом правочину недійсним, яка в той самий час, як це впливає із логічного аналізу відповідних алетичних модальностей, у т. ч. випадковості, є потенційною можливістю невизнання судом правочину недійсним. Очевидно, що до того моменту, коли суд визнає правочин недійсним, він є умовно дійсним, а тому відповідне негативне рішення потрібно інтерпретувати як основу для правоприпиняючого відведення, оскільки суд, визнаючи правочин недійсним, тим самим його припиняє.

Визнання судом правочину недійсним (із застереженням). На відміну від оспорюваності (чи, із застереженнями, нікчемності) правочину визнання судом правочину недійсним відбувається на іншій логічній підставі. Йдеться про те, що правочин не є можливо недійсним, а можливо дійсним, тобто оспорюваним, й не про те, що з необхідністю правочин є недійсним (нікчемний правочин), а про те, що правочин дійсно є недійсним, проте для цього потрібне винесення судового рішення. Тобто в першому випадку йдеться про випадковий характер (недійсності) правочину, в другому – про необхідний, а в останньому – про можливий характер. Усе ж визнання правочину недійсним може розглядатися в певних випадках і як правоперешкоджаюче відведення (наприклад, удаваний правочин).

Розірвання договору, визнання договору неукладеним. Розірвання до-

говору та визнання його неукладеним прийнято розглядати поза рамками інституту недійсності правочину [10, с. 525]. Вони мають місце тоді, коли йдеться про неналежне виконання або про невиконання його умов. Це означає, що двосторонній правочин, яким визначені відповідні умови, є дійсним, для того щоб у відповідній його сторони виникло відповідне заперечення у ш. с. потрібно такий правочин припинити, а, отже, в такому разі йдеться про правоприпиняюче відведення.

Відпадиння підстави правочину. Відпадиння підстави правочину є новим для вітчизняної цивілістики інститутом, який проте детально визначений в цивілістиці німецькій. Так, під відпадинням підстави правочину німецькі юристи розуміють "відведення через неочікувані, перемінливі обставини" [8, с. 92]. Це відведення є правоприпиняючим аналогічно до того, що було сказано нами про розірвання договору та визнання його неукладеним.

Припинення зобов'язання. Той факт, що інститут припинення зобов'язання можна розглядати під кутом зору існування в його рамках правоприпиняючого відведення, проявляється вже в назві відповідного інституту.

Цивільно-правове зобов'язання є змістом цивільно-правового відношення, поряд із цивільно-правовим управлінням. Наявність підстав для його припинення є одночасно наявністю підстав для припинення управління кредитора, а, отже, припинення зобов'язання боржника є одночасно припиненням управління кредитора, яке, з одного боку, є визнанням недійсності суб'єктивного права вимоги кредитора, та, з іншого, визнанням здійсненості суб'єктивного права заперечення в ш. с. боржника, причому останнє виникає вже після того, як зобов'язання (відповідно – управління) виникло – в момент припинення зобов'язання (, або управління). Тому такий різновид відведення є правоприпиняючим відведенням.

Пояснити в загальному ту роль, яку відіграє інститут припинення зобов'язання з погляду його інтерпретації як правоприпиняючого відведення, можна на прикладі наступної неможливості виконання зобов'язання (ст. 607 ЦК України). Легальне визначення, яке міститься в ч. 1 ст. 607 ЦК: "Зобов'язання припиняється неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна зі сторін не відповідає", – можна переформулювати у формі умовного судження, яка є властивою формою основних норм цивільного права, так: *якщо виконання неможливе у зв'язку з обставиною, за яку жодна зі сторін не відповідає, то зобов'язання припиняється* (= то цивіль-

не правовідношення недійсні цивільне право вимоги недійсні), а це означає, що наступна об'єктивна неможливість виконання зобов'язання тягне за собою припинення зобов'язання як цивільно-правового відношення, і, тим, – припинення суб'єктивного права вимоги кредитора, та свідчить одночасно про виникнення здійсненого права заперечення у ш. с. боржника, яке в даному випадку буде мати форму правоприміняючого відведення. Останнє означає, що замість традиційного цивільно-правового відношення виникає цивільно-правове відношення *suī generis*, у якому недійсному праву вимоги кредитора протистоїть здійснене право заперечення в ш. с. боржника, яке виникає внаслідок припинення традиційного правовідношення (правоприміняюче відведення).

Як **висновок**, викладений вище загальний аналіз інститутів, які в сукупності утворюють зміст правоприміняючих відведень, дозволяє визначити відповідне поняття на досягнутому рівні абстрагування так: правоприміняюче відведення групує навколо себе такі інститути, як: заміна кредитора та боржника в зобов'язанні, оспоруваність, визнання судом правочину недійсним (із застереженням), розірвання договору та визнання договору неукладеним, відпадіння підстави правочину, а також припинення зобов'язання, у т. ч. наступну неможливість виконання зобов'язання, – на підставі спільного правового ефекту: відносної недійсності правочину та припинення зобов'язання, а тому і недійсності суб'єктивного права вимоги.

Правоприміняючі відведення впливають на існування цивільного правовідношення інакше, ніж правоперешкоджаючі відведення. Мається на увазі той факт, що правоприміняюче відведення зводить нанівець виникле правовідношення після його виникнення, а не до виникнення.

Правовим ефектом правоприміняючого відведення як факту є недійсність суб'єктивного права вимоги кредитора, або констатація здійсненості суб'єктивного права заперечення у ш.с. боржника, на основі відповідних обставин, які відрізняються від обставин, які викликають до життя правоперешкоджаючі відведення. Поєднання такого роду фактів зі згаданими в цьому абзаці правовими наслідками дозволяє говорити про існування в цивільному праві правоприміняючих норм-відведень.

Подальше дослідження відведення в цивільному праві варто здійснити в напрямку ви-

значення правової природи такого роду поняття та детального аналізу відповідного вітчизняного правового регулювання відносин, яке при цьому має місце.

Список літератури

1. Шапп Я. Основы гражданского права Германии : учебник / Ян Шапп. – Москва : БЕК, 1996. – 304 с.
2. Шапп Я. Система германского гражданского права : учебник / Ян Шапп. – Москва : Междунар. отношения, 2006. – 360 с.
3. Осокина Г. Л. К вопросу о соотношении субъективного гражданского права и правомочия на его защиту (на примере субъективного права собственности) / Галина Леонидовна Осокина // Вестн. Том. гос. ун-та. – 2012. – № 360. – С. 127-130.
4. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : монографія / Тетяна Миколаївна Підлубна. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 192 с.
5. Гражданское уложение Германии = Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz: Ввод. закон к Гражд. уложению : пер. с нем. – Москва : Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.
6. Трутень В. В. Право на позов та правіж: критика Віндшайдом теорії порушення права / Віктор Володимирович Трутень // Науковий вісник Чернівецького університету : Зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 618. Правознавство. – С. 58-65.
7. Трутень В. В. Комбінована n-мірна юридична логіка: в застосуванні до експлікації цивільно-правового поняття "правіж" / Віктор Володимирович Трутень // Логіка і право. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "Логіка і право". Харків, 11 травня 2012 р. / Науковий редактор: д-р філос. наук, проф. О. М. Юркевич. – Харків, 2012. – С. 131-134.
8. Katko P. Bürgerliches Recht : schnell erfaßt / Peter Katko. – Berlin [u.a.] : Springer, 1995. – 303 S. – (Recht – schnell erfaßt).
9. Windscheid B. Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts / von Bernhard Windscheid. – Düsseldorf : Buddeus, 1856. – IV, 238 S.
10. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери ; Н. С. Кузнєцової ; Р. А. Майданика. – Київ : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.

Стаття надійшла до редколегії 11 березня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії Н.Д. Гетьманцевою.

A.G. Pavlyuk

**Concept of objection which stops civil subjective right of the requirement of the creditor,
which have started earlier**

Summary

In article there is a question of objection which stops civil subjective right of the requirement of repays the creditor (destroy objection), which started earlier. Such concepts are analyzed: replacement of the creditor or the debtor in the obligation, contestation, a recognition of the transaction void by the court (with the reservation), contract cancellation, a confession of agreement uncelled, lapse of the basis of the transaction and the obligation termination.

A.G. Павлюк

**Понятие возражения, которое погашает ранее возникшее гражданское субъективное право
требования кредитора**

Аннотация

Речь идет о возражении, которое погашает ранее возникшее гражданское субъективное право требования кредитора (правопогашающее возражение). При этом анализируются такие понятия, как: замена кредитора или должника в обязательстве, оспариваемость, признание судом сделки недействительной (с оговоркой), расторжение договора, признание договора незаключенным, отпадение основания сделки и прекращение обязательства.